

Avantguardes i literatura a Europa i Catalunya

Carles Lluch

PID_00166635

Material docent de la UOC

Carles Lluch

Carles Lluch Fernández (Benicarló, 1972) és doctor en Literatura Catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona, amb la tesi *La novel·la catòlica a Catalunya (1939-1968)*. S'ha especialitzat en l'estudi de la narrativa catalana contemporània i en les relacions entre els grups cristians catalans i la literatura al llarg del segle xx. És autor de *La novel·la catòlica a Catalunya. Precedents teòrics (1925-1936)* (2000) i d'estudis sobre Maurici Serrahima, Vicent Andrés Estellés i Joaquim Garcia Girona, entre d'altres. És membre del Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània.

Primera edició: febrer 2012

© Carles Lluch

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2012

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

Els estudis sobre literatura contemporània coincideixen a considerar avantguardes històriques els moviments de renovació cultural, basats essencialment en una valoració de la modernitat com a valor fonamental i un trencament amb la tradició, que van recórrer Europa entre l'inici del segle XX i l'esclat de la Segona Guerra Mundial. Es tracta, bàsicament, del cubisme, el futurisme, el dadaisme o *dada* i el surrealisme. Cronològicament, cubisme i futurisme van ser els primers d'irrompre en el panorama artístic, entre 1907 i 1909, amb Apollinaire i Marinetti com a representants literaris més conspicus. La Primera Guerra Mundial va marcar un punt d'inflexió que va conduir al trencament absolut proposat pel dadaisme i, anys més tard, al surrealisme de Breton: són les conegudes com a *segones avantguardes*.

Els contactes de la cultura catalana amb l'avantguarda europea, especialment amb l'avantguarda històrica en el període entre 1916 i 1936, són innegables, i van ser remarcats fins i tot coetàniament: Joaquim Folguera ja se'n feia ressò a *Les noves valors de la poesia catalana* (1919), quan afirmava que Catalunya havia respost a les noves tendències "d'una manera quasi elèctrica".

A Barcelona havia tingut lloc el 1912 la primera exposició de pintors cubistes fora de París, organitzada pel dinàmic galerista Josep Dalmau. Va ser a partir de l'esclat de la Primera Guerra Mundial que la recepció dels nous corrents es va intensificar, coincidint amb el fet que Barcelona va acollir diversos artistes francesos representatius de l'avantguarda, com Arthur Cravan o Francis Picabia. Són uns anys en què personalitats destacades com Josep M. Junoy, J. V. Foix o el mateix Folguera van demostrar estar en estreta relació amb les novetats literàries arribades sobretot de França. Aquesta recepció de l'avantguarda es va produir en una època de predomini clar del noucentisme en la cultura catalana, però no s'ha d'inferir d'això que els dos moviments van entrar en conflicte, ans al contrari, per als autors catalans esmentats fins i tot s'hi establien punts de contacte. En aquell primer moment, van ser les innovacions formals –cal·ligrames, paraules en llibertat– del cubisme i el futurisme, i algunes dosis del maquinisme futurista, allò que va penetrar amb més claredat en la literatura catalana: l'anomenat, amb un terme sovint equívoc (ateses les diferències entre tots dos moviments), *cubofuturisme*. Algunes de les manifestacions més reconegudes d'això van ser els escrits poètics i de crítica artística de Junoy a la revista *Troços* (1916-1917), i l'obra poètica de Joan Salvat-Papasseit, especialment en els primers llibres, com *Poemes en ondes hertzianes* (1919).

Passat aquest primer esclat, protagonitzat per una nòmina d'autors tanmateix molt reduïda –els esmentats fins ara i pocs més–, es considera que durant la segona meitat de la dècada de 1920 es va produir un segon moment de l'avantguardisme català, ara sota la influència del surrealisme. Va ser possible-

Lectura recomanada

Joaquim Folguera (1919).
Les noves valors de la poesia catalana (pàg. 107). Barcelona: La Revista.

ment el moment més brillant de l'avantguarda al nostre país, marcat en alguns aspectes per la personalitat i les propostes subversives de Salvador Dalí. Les manifestacions dels nous corrents de recerca literària en aquests anys són diverses: van aparèixer revistes significatives com *L'Amic de les Arts* (1926-1929) i *Hèlix* (1929-1930); va sortir a la llum el *Manifest groc* (1928), signat per Dalí, Sebastià Gasch i Lluís Montanyà; Foix va publicar *Gertrudis* (1927) i *KRTU* (1932), escrits, almenys en part, abans; altres autors com Sebastià Sánchez-Juan, Carles Sindreu o els que van integrar el Grup de Sabadell –del qual van ser membres destacats Armand Obiols, Francesc Trabal i Joan Oliver– mantien vincles evidents amb les formes literàries provinents de l'avantguarda. En aquest període, que es va estendre amb matisos i derivades diverses durant els anys de la República, la incidència de l'avantguardisme va esdevenir més visible, i per això mateix potser menys revulsiva. En van ser exponents la creació el 1932 d'Amics de l'Art Nou (ADLAN); la publicació de *L'avantguardisme a Catalunya* (1932), de Guillem Díaz-Plaja; l'aparició de la revista *Art* (1933-1934), de Lleida; i el número extraordinari de la revista *D'Ací i d'Allà* de desembre de 1934. Malgrat l'impacte de la guerra i la victòria del franquisme, tot aquest procés va tenir continuïtat a la postguerra, quan l'herència de l'època surrealista seria recollida pel grup de Dau al Set i, especialment, per Joan Brossa.

Aquest període que acabem d'esbossar de manera tan sumària i incompleta és el que conforma els límits cronològics aproximats de l'antologia que presentem. En efecte, si bé les relacions entre avantguarda i literatura catalana són una constant que es pot resseguir en diversos moments del segle XX i fins a l'actualitat –poesia visual, experimental, etc.–, aquesta selecció de textos es limitarà per raons pràctiques i d'espai a les relacions entre la literatura catalana i les avantguardes considerades històriques: futurisme, cubisme, *dada* i surrealisme. És clar que els límits d'aquest fenomen són difusos, però es podrien fixar de manera aproximada entre 1916 i 1936. La data d'inici és l'any en què Junoy comença a publicar la revista *Troços* i autors com Foix i Folguera s'apropen a les noves tendències des de la perspectiva noucentista però amb una clara voluntat de comprensió; la de tancament correspon, evidentment, a l'esclat de la Guerra Civil. De manera incidental i succinta se superen aquests límits per a tractar, sobretot, l'obra de Brossa i les tendències fonamentals de l'avantguardisme fins als anys setanta, per tal de no perdre de vista l'avantguarda com a fenomen constant en les lletres catalanes contemporànies, i en tant que presenten un lligam clar amb les avantguardes anteriors a la guerra.

L'antologia que presentem recull textos de l'àmbit acadèmic que permeten un apropament crític a la incidència de les avantguardes històriques en la literatura catalana. La voluntat d'aquesta compilació és doble. D'una banda, pretén oferir, per mitjà d'un mosaic de textos prou significatius, un panorama tan complet com sigui possible del fenomen que ens ocupa, dins de les limitacions que comporta un recull d'aquestes característiques, i presentar, per tant, l'estat bibliogràfic de la qüestió. De l'altra, intenta esdevenir una eina útil en el procés d'aprenentatge de l'assignatura per a la qual ha estat concebuda. Aquesta

doble condició comporta que hi convisquin estudis de referència indiscutible amb aportacions d'abast més modest o més concret, amb la intenció que de la conjunció o del contrast entre tots els elements sorgeixin plantejaments i debats que contribueixin a la reflexió sobre la matèria objecte d'estudi. El resultat és, per tant, una mena de manual miscel·lani i alhora una eina que facilita un apropament crític a la qüestió.

El punt de partida són, doncs, les aportacions bibliogràfiques que en l'àmbit dels estudis literaris i culturals catalans s'han ocupat del fenomen de l'avantguarda. Cal dir des d'ara mateix que en aquest àmbit hi ha una sèrie d'obres de referència ineludible que per diverses raons no esqueia incloure aquí. En particular, volem al·ludir a l'estudi canònic de Joaquim Molas que precedia l'antologia *La literatura catalana d'avantguarda (1916-1938)*, que probablement és encara l'aproximació de conjunt més completa i indiscutida, tot i tenir gairebé tres dècades.

Lectures recomanades

Joaquim Molas (1983). "Imitació i originalitat en l'avantguarda catalana". A: *La literatura catalana d'avantguarda (1916-1938)* (pàg. 15-109). Barcelona: Antoni Bosch.

L'aportació de Molas va ser reforçada amb un text una mica posterior:

Joaquim Molas (1987). "Els moviments d'avantguarda i Joan Salvat-Papasseit". A: Joaquim Molas (dir.). *Història de la literatura catalana* (vol. IX, pàg. 328-376). Barcelona: Ariel.

Aquest text, al qual encara remeten la majoria d'estudis com a obra de referència en el camp que ens ocupa, ens permet comprovar de manera paradigmàtica tant les virtuts com les mancances dels estudis literaris sobre l'avantguarda catalana. Les virtuts: l'existència d'unes aportacions crítiques solvents, aparegudes fa ja uns quants anys, que han establert el cànon de la literatura d'avantguarda catalana, els autors i les obres més destacats i llur significació i sentit. Els defectes: la manca de continuïtat pel que fa tant als estudis de conjunt –espai que continua ocupat hegemònicament per Molas– com als estudis parcials. És cert que l'avantguarda ha merescut de manera continuada l'atenció dels estudiosos, però en molts casos les aportacions no en superaven algunes d'aparegudes als anys vuitanta del segle XX, com l'esmentat text de Molas, el pròleg de Jaume Vallcorba a l'obra de Junoy o l'assaig sobre Salvat-Papasseit també de Molas inclòs en la nostra antologia. Precisament aquest darrer exemple és diàfan: malgrat que Salvat és, entre els autors adscrits d'una manera o una altra a les propostes avantguardistes, aquell sobre el qual s'han publicat més estudis, hem seguit considerant en aquesta selecció nostra que el de Molas, tot i els anys transcorreguts des que es va publicar per primer cop, segueix essent el més útil per a una comprensió general i en detall de la seva obra.

Lectura recomanada

Jaume Vallcorba Plana (1984). "Introducció a Josep M. Junoy". *Obra poètica* (pàg. 11-118). Barcelona: Quaderns Crema.

Els avenços i les limitacions de la bibliografia crítica sobre l'avantguarda catalana es poden comprovar en un volum aparegut el 2005 que és de gran utilitat per als nostres propòsits. Es tracta de *Les avantguardes literàries a Catalunya*, un recull signat –de nou– per Joaquim Molas que ofereix sistematitzat tot el corpus bibliogràfic generat entorn del fenomen fins al 2002.

S'hi pot constatar, primerament, un problema d'accés a les obres literàries d'alguns dels principals autors de l'avantguarda, que han estat reeditades en escasses ocasions, fins al punt que avui dia són gairebé introbables: és el cas del mateix Junoy o de Carles Salvador. Cal dir que no tots els autors han tingut aquesta fortuna editorial adversa: de Foix o Salvat, per exemple, n'hi ha edicions diverses i constants, especialment del segon. Pel que fa a estudis, la bibliografia esmentada permet evidenciar que escriptors com Vicenç Solé de Sojo o Sebastià Sánchez-Juan han rebut ben poca dedicació dels investigadors. Hi ha, per tant, encara, buits bibliogràfics destacats, i segons com lamentables. En contrapartida, és cert que les investigacions sobre J. V. Foix o el Salvador Dalí literat han experimentat un avenç important, constant en el cas del primer i més marcat en la darrera dècada pel que fa al segon.

A l'hora de dissenyar la nostra selecció de textos hem hagut de comptar amb el condicionant de la realitat bibliogràfica que acabem d'exposar, i també amb les limitacions lògiques d'espai.

Igualment, hem valorat positivament, per a la inclusió en el recull, que els textos compleixin els requisits formals i de rigor exigibles per a un registre entre acadèmic i d'alta divulgació, i també que hi fossin representades les línies interpretatives bàsiques, generalment acceptades en l'estat actual de la recerca en aquest àmbit. S'ha intentat que entre els diversos assajos s'establís una relació dialògica, de manera que el lector detectarà una complementarietat clara entre alguns d'ells. Això també comporta algunes reiteracions inevitables i, encara, divergències que permeten comprovar la riquesa de la multiplicitat de perspectives i el dinamisme de la investigació literària. En aquest mateix sentit cal esmentar el fet que entre els dinou textos aplegats n'hi hagi de naturalesa molt diversa: articles de revistes, fragments o capítols de monografies, textos de catàlegs d'exposicions, comunicacions en congressos, pròlegs o epílegs a edicions de textos, presentacions d'edicions facsímils, i fins i tot antologies bibliogràfiques.

La compilació de textos que presentem s'organitza en tres blocs temàtics d'una extensió desigual, que es troben ordenats del més general al més concret, i que de manera progressiva guanyen en importància i en nombre d'articles inclosos. El primer, intitulat "Avantguardes a Europa", té un obvi caràcter introductori i ofereix aproximacions a algunes de les grans avantguardes europees, sense referències específiques al cas català. Amb tot, es pot comprovar que els tres textos antologats són fets per estudiosos catalans –a més, de referència indiscutible en aquest àmbit: Vallcorba, Molas i Bou. Per tant, la visió que projecten sobre els moviments d'avantguarda és feta des d'una òptica que facilita

Lectura recomanada

Joaquim Molas (ed.) (2005). *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica* (amb la col·laboració de Pilar Garcia-Sedas i Tilbert-Dídac Stegmann). Frankfurt/Madrid: Vervuert/Iberoamericana.

Nota

Es podrà comprovar que alguns dels textos aplegats en l'antologia hi són de manera fragmentària, atesa l'extensió que presenten: són els estudis de Jaume Vallcorba, Margarida Casacuberta i Carme Arenas.

Exemple

És el cas, per exemple, de l'article de Josep M. Balaguer sobre Foix inclòs en el tercer bloc.

la comprensió de les realitzacions catalanes, objectiu últim del recull. Aquest bloc, el més breu de tots tres, no té ni de lluny la pretensió d'explicar de manera totalitzadora el complex fenomen de l'avantguarda europea, sobre el qual hi ha una extensíssima bibliografia impossible d'encabir en aquesta antologia i a l'abast per vies molt diverses. Més modestament, ofereix algunes mostres de les aproximacions dels estudis literaris catalans recents a aquests corrents. Cal dir que aquests tres assajos es complementen amb alguns dels inclosos en els altres dos blocs, que tot i no tenir-los com a objectiu central ofereixen també de manera puntual o contextualitzadora elements d'interpretació sobre l'avantguarda històrica.

En tot cas, la brevetat d'aquest primer bloc està directament relacionada amb el fet que no es refereix específicament a la finalitat de l'antologia.

El segon bloc, "Avantguardes a Catalunya", recull set estudis sobre com es va desenvolupar la introducció de l'avantguardisme en la cultura catalana. Es tracta de textos que s'apropen a aquest moviment en un sentit general, o bé analitzant-ne les constants al llarg d'un determinat període d'incidència, o bé centrant-se en un aspecte determinat, com ara la influència del cinema o el paper de les revistes. És a dir, són aproximacions a l'avantguarda que no s'ocupen pas dels textos literaris sinó que tracen visions de conjunt o analitzen algun dels elements d'història cultural que els contextualitzen i els expliquen. Pel que fa a aquest darrer cas, si les investigacions extratextuals són sempre importants en la història de la literatura, podríem dir que en el cas de l'avantguarda són essencials: la funció aglutinadora de les revistes i manifestos, o la vinculació de les realitzacions literàries amb una idea de modernitat que, òbviament, superava els estrictes àmbits literaris, ens permeten comprendre-ho. Alguns dels textos aporten inevitablement, malgrat tenir una vocació generalista, informació sobre autors que tornarem a trobar més endavant –Dalí, Brossa– o no –Salvador–, però en tot cas s'hi refereixen dins d'una panoràmica de conjunt, no pas en una anàlisi específica, que correspondria al tercer bloc.

En efecte, en aquest tercer apartat, que duu el títol ben explícit d'"Autors i obres", hem seleccionat assajos que focalitzen l'atenció en un determinat autor o una obra concreta. És, amb nou ítems, el bloc més extens, la qual cosa no és pas gratuïta i es fonamenta, d'una banda, en la voluntat de donar prioritat a les obres literàries; de l'altra, en la constatació que l'avantguarda catalana sovint va estar vinculada a la iniciativa d'uns autors precisos, i és coneixent-los millor individualment que assolim una comprensió del fenomen en sentit general. En alguns casos, els textos triats mostren una voluntat clara d'abraçar tota la producció literària dels autors dels quals s'ocupen, o almenys la més significativa: és així en els estudis de Molas, Casacuberta, Arenas i Guerrero (sobre Salvat-Papasseit, Dalí, Sindreu i Brossa, respectivament). En d'altres, se centren en obres concretes o en qüestions molt delimitades, com l'ús literari d'un determinat recurs, tècnica o gènere –l'haiku en Junoy, per exemple–, o la construcció dels personatges. Tanmateix, amb l'anàlisi d'un aspecte parcial

Consulta recomanada

Sobre aquesta qüestió segueix essent vigent l'estudi de **Giuseppe E. Sansone** (1976). "Gabriel Alomar e il Futurismo italiano". *Lettere Italiane* (núm. 2, pàg. 178-196). Reproduït dins **Joaquim Molas** (ed.) (2005). *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica* (amb la col·laboració de Pilar Garcia-Sedas i Tilbert-Dídac Stegmann) (pàg. 119-138). Frankfurt/Madrid: Vervuert/Iberoamericana.

els diversos estudiosos aporten elements valuosos per a la comprensió global de l'autor, i d'aquí l'interès de les aportacions. Hi ha algunes absències remarcables, motivades sigui per raons d'espai, sigui per la manca d'una bibliografia homologable a la resta de textos. Entre els aspectes no tractats per la bibliografia recollida en aquesta antologia, hi ha l'encuny del terme *futurisme* per part de Gabriel Alomar i les relacions que això pogués tenir amb el moviment italià.

També s'hi poden trobar a faltar aproximacions a la respectiva obra poètica de Joaquim Folguera, Vicenç Solé de Sojo i Sebastià Sánchez-Juan.

Consultes recomanades

Pel que fa a Folguera:

Jaume Aulet (1994). "La poesia de Joaquim Folguera". *Serra d'Or* (núm. 415-416, pàg. 79-81).

Quant a Sánchez-Juan, són aproximacions útils:

Marçal Subiràs (1994-1995). "Relectura de l'obra poètica catalana de Sebastià Sánchez-Juan, 1924-1939". *Reduccions* (núm. 64, pàg. 69-92).

Joan Cornudella Olivart (2004, desembre). "El compromís poètic de Sebastià Sánchez-Juan". *Serra d'Or* (núm. 540, pàg. 32-39).

No obstant això, hem procurat que el panorama que la selecció de textos ofereix en aquest apartat sigui prou representatiu, i que almenys hi siguin presents aquells autors als quals la tradició crítica ha situat en el cànon de la literatura catalana d'avantguarda. D'altra banda, també s'ha mirat que hi siguin inclosos els diversos gèneres literaris, no solament la poesia –el més conreat des d'un posicionament avantguardista–, sinó també la prosa poètica i la novel·la, voluntat que justifica la presència d'un estudi sobre Francesc Trabal.

El primer bloc, dedicat a l'avantguarda europea, s'obre amb un assaig de Joaquim Molas, "Sobre les avantguardes", que ofereix una visió de conjunt del que van representar i van aportar les avantguardes artístiques i literàries. Malgrat el sincretisme del text, o precisament gràcies a ell, té a favor seu exposar de manera clara, esquemàtica i estructurada els trets fonamentals d'aquests moviments que cal tenir en compte. En el primer apartat sintetitza el moviment avantguardista en la doble tendència d'ordre i aventura –una coneguda terminologia manllevada a Guillermo de Torre–, de "retòrics" i "terroristes", això és, trencadors amb la tradició o no. Tot seguit, el segon apartat analitza els antecedents històrics i les causes que van originar l'aparició d'aquests corrents. Pel que fa a antecedents, Molas els situa en la tradició de poesia "visual" i en la romànticosimbolista, especialment Rimbaud i Mallarmé. Pel que fa a les causes, fa esment de la crisi del positivisme, del desgast de la paraula escrita i el desenvolupament de la civilització industrial. El tercer epígraf se centra en la doble ruptura que van comportar les avantguardes, amb el món institucional i amb el passat. Finalment, Molas valora el component que l'avantguarda tenia d'experimentació i de recerca en els camps de la realitat i el llenguat-

Nota

Volem puntualitzar que les anotacions amb referències bibliogràfiques que incloem en aquesta introducció no pretenen, ni de lluny, ser exhaustives, sinó només apuntar alguns articles que podrien haver format part, per mèrits propis, de l'antologia.

ge; i exposa i sistematitza les aportacions tècniques i lingüístiques principals de l'avantguarda. Sense voluntat d'elaborar un tractat acadèmic i plenament complet, l'assaig té una utilitat introductòria i de síntesi inqüestionable.

El segon text de la nostra antologia és d'una altra autoritat catalana de referència en l'àmbit dels estudis sobre literatura d'avantguarda, Jaume Vallcorba; es tracta en concret d'un assaig gairebé clàssic intítulat ben descriptivament "Pintors i poetes cubistes i futuristes. Una teoria de la primera avantguarda". Centrat més en el cubisme, Vallcorba ressegueix els textos teòrics de pintors i poetes francesos d'aquest moviment (Apollinaire, Reverdy, Birot, Gleizes i Metzinger) per a combatre la idea que el cubisme va significar un trencament amb la tradició. L'estudi demostra que els mateixos cubistes proposaven la recerca d'un nou classicisme, d'un ordre nou que rebutgés l'apropament merament mimètic a la realitat. Mentre que en la primera part s'analitzen els postulats dels teòrics del moviment pictòric, la segona se centra en els poetes, per tal de veure que també rebutjaven la imitació, l'anècdota, i cercaven la puresa i la simplicitat.

La perspectiva adoptada per Vallcorba no solament ens il·lustra sobre aspectes fonamentals del cubisme, sinó que també ens forneix d'arguments que ens seran útils per a entendre trajectòries d'autors catalans com Junoy, no tan contradictòria com de vegades ha estat entesa. I com Foix, noucentista avantguardista sense incompatibilitat, l'obra poètica del qual es pot entendre per tant des dels supòsits del cubisme –és a dir, al marge o amb anterioritat al surrealisme–, que propugnava un "ultrarealisme" essencial que no depengués de la realitat exterior (74-75) i la "sorpresa" com a "generadora de l'emoció" (77).

Enric Bou, a "Llegir dibuixos o mirar textos (tradició de la poesia visual)", analitza la història d'un dels elements formals més característics de l'avantguarda, la unió entre paraula escrita i imatge per mitjà de la disposició tipogràfica. És probablement, vist el fenomen en perspectiva, l'aportació amb més rendiment literari i creatiu de les avantguardes històriques. Bou, en la primera meitat del seu estudi, resumeix les provatures anteriors a l'avantguarda que han explorat la relació entre mots i imatges, poesia i dibuix: *technopaegnia*, *carmina figurata*, emblemes, etc. Un recorregut interessant des de l'antiga poesia clàssica, passant per l'edat mitjana i el barroc, fins a arribar als simbolistes i Mallarmé. Aquest panorama, tanmateix, pren sentit en relació amb els procediments avantguardistes, atès que permet veure'n els antecedents però també, i sobretot, la novetat que representen. En efecte, les avantguardes, i en concret el futurisme i el cubisme, beuen de la tradició anterior però passen de la simple denotació a la connotació en l'ús de la poesia visual. Així, en les paraules en llibertat i els efectes tipogràfics teoritzats per Marinetti, i en els cal·ligrames practicats per Apollinaire, hi ha una complexitat més gran consistent sobretot en el valor significatiu que hi prenen les imatges per elles mateixes i, encara, en el sentit que aporta la relació entre imatge i paraula.

Nota

En la tercera part (pàg. 83-95), que no reproduïm en la nostra selecció per raons d'espai, Vallcorba se centra, per contrast, en el futurisme, i en els punts de proximitat que hi van mantenir tots dos moviments durant un període determinat (que van implicar que el cubisme assumís algunes tècniques futuristes com les paraules en llibertat). L'estudiós deixa clar que això es va esdevenir malgrat les diferències bàsiques entre els dos moviments, ja que el futurisme sí que implicava una ruptura amb la tradició.

Nota

Quan fem citacions textuals dels articles compilats en la nostra antologia indicarem la procedència entre parentèsis, això és, la paginació en la qual apareix en el text original publicat.

El segon bloc, "Avantguardes a Catalunya", dedicat a l'avantguarda literària catalana com a fenomen general, s'inicia de nou amb un text introductori de Joaquim Molas. "Les avantguardes literàries: imitació i originalitat" és una versió abreujada de les aportacions centrals del text de referència amb el qual Molas va encapçalar el 1983 *La literatura catalana d'avantguarda*, la major part de les quals segueixen essent, com hem dit més amunt, vàlides. En aquest panorama queden perfilats les fites i els trets essencials que defineixen l'avantguarda catalana. Així, el seu caràcter essencialment rupturista, malgrat els antecedents modernistes, però sense perdre mai de vista la necessitat de construcció i continuïtat cultural, malgrat la paradoxa aparent que això comporta; potser sigui aquesta, de fet, una de les qualitats distintives de l'avantguarda catalana. Molas afegeix que l'avantguardisme a Catalunya va ser sobretot fruit d'individualitats, més que no pas de grups articulats, especialment en la seva primera etapa, mentre que a partir de 1924 van adoptar un paper important els grups formats entorn de determinades revistes. Va ser precisament en aquest segon moment que el moviment va donar resultats més originals. El caràcter individual de les aventures dels principals autors avantguardistes, i també la transitorietat, són uns trets que ens permeten, més enllà del text de Molas, plantejar la qüestió de si es pot parlar d'una avantguarda catalana coherent i articulada, com més endavant veurem que fa algun estudiós.

El segon text d'aquest bloc, "Cinema i avantguardes artístiques", és un capítol del llibre *Cinema, modernitat i avantguarda* de Joan M. Minguet Batllori, un altre investigador destacat del període que ens ocupa. Com el títol indica, Minguet posa l'accent en les relacions entre el cinema i les avantguardes literàries catalanes. En els estudis literaris hi ha una tendència manifesta a lligar la literatura avantguardista amb les tendències pictòriques, i creiem que és interessant aportar altres punts de vista addicionals. En concret, el cinema és un aspecte sovint negligit que, particularment durant aquests anys, té una gran incidència en la literatura, en tant que era percebut com una de les manifestacions més emblemàtiques de la modernitat, un llenguatge radicalment nou que havia d'atreure per força l'avantguarda. La recerca de referències i petjades cinematogràfiques en les obres, per exemple, de Junoy i Salvat-Papasseit, serveix a Minguet per a fer un altre recorregut històric de l'avantguarda, però amb l'òptica enfocada sobre aquest aspecte particular, recorregut que esdevé complementari del de Molas, que el precedeix en aquesta antologia. És en el moment de les anomenades *segones avantguardes* i sota la influència del surrealisme que el cinema esdevindrà un punt de referència més recurrent, especialment mitjançant revistes com *L'Amic de les Arts* i *Hèlix*. El fragment seleccionat es clou amb la referència a les sessions cinematogràfiques de films d'avantguarda que es van dur a terme durant aquells anys, entre les quals van destacar les organitzades pel setmanari *Mirador*.

El fenomen de les revistes com a plataforma de l'avantguarda catalana (n'acabem de fer esment) és present en la nostra selecció amb el text de Vinyet Panyella "L'*Amic de les Arts*, l'excel·lència de l'avantguarda catalana", que prologa una edició facsímil recent d'aquesta publicació.

Consultes recomanades

Un altre text que encapçala aquesta edició, també molt aprofitable, és:

Joan M. Minguet Batllori (2008). "L'*amic de les Arts*, revista de combat". A: *L'Amic de les Arts (1926-1929)* (edició facsímil) (pàg. 7-11). Vilafranca del Penedès: Edicions i Propostes Culturals Andana.

El mateix autor té una de les poques, i molt valuosa, aproximació genèrica a les revistes d'avantguarda en conjunt:

Joan M. Minguet Batllori (1994). "Les revistes d'avantguarda a Catalunya (1917-1936): una aproximació tipològica". A: *Actes de les primeres jornades d'història de la premsa* (pàg. 263-276). Barcelona: Societat Catalana de Comunicació.

Publicada a Sitges entre 1926 i 1929, *L'Amic de les Arts* és una de les realitzacions més notables en relació amb l'avantguarda a Catalunya. Panyella n'analitza els precedents, entre els quals destaca la revista *Monitor* (1921-1923), editada sobretot per J. V. Foix i Josep Carbonell. Tot seguit repassa la nòmina de redactors i col·laboradors de *L'Amic de les Arts*, entre els quals hi havia com és ben conegut els mateixos Carbonell i Foix, i també Lluís Montanyà, Sebastià Gasch, M. A. Cassanyes i Salvador Dalí, la influència del qual seria decisiva en el darrer període de la publicació. Entorn d'aquest grup de redactors es van congriar alguna de les fites més conegudes i revulsives de l'avantguarda catalana, com ara la publicació del *Manifest groc* el març de 1928, i la jornada de conferències "Els Set davant El Centaure", organitzada el maig del mateix any. Panyella les descriu i valora el paper de Carbonell com a nexa d'unió entre les diverses sensibilitats de la revista. L'estudi, més descriptiu que interpretatiu, fixa la imatge d'un dels moments més creatius i inquietos no solament de l'avantguarda, sinó de la cultura catalana del segle passat.

Seguint el lleu ordre cronològic que contribueix a organitzar aquest bloc, el text que aportem de Fèlix Fanés, "Les cames de les *girls*. Modernitat i avantguarda en la Catalunya dels anys trenta", és dedicat, com indica el títol, a la dècada de 1930. L'aproximació de Fanés al període no es limita a l'àmbit literari, sinó que estudia com la nova arquitectura, representada per figures com Le Corbusier, era percebuda com a pedra de toc de la modernitat. Aquest punt de partida, tanmateix, permet a l'autor endinsar-se en la nova concepció de la cultura que neix en aquell moment: la importància concedida a les masses, la comunicació, la imatge, la publicitat i el cinema. En l'àmbit artístic, les iniciatives de l'ADLAN van ser remarcables, però el ressò escàs que van assolir s'ha d'atribuir al rebuig generalitzat de l'art d'avantguarda durant els anys trenta. Rebuig que també explica la indiferència amb què eren acollides les exposicions i les conferències de Salvador Dalí –un autor que Fanés ha estudiat en profunditat en altres textos– a partir de 1930, a diferència del que havia succeït uns anys abans. Tot plegat condueix a la consideració del període de la darrera avantguarda com una època insensible als trencaments radicals; cosmopolita

i moderna, efectivament, però marcada pel que Fanés anomena el "conservadorisme de la modernitat" (21). L'avantguarda que es volia era ensinistrada, digerida, sense ruptures revolucionàries. Es tracta d'un assaig molt suggestiu que ofereix una bona aproximació als darrers anys de l'avantguarda previs a la Guerra Civil amb una visió global de la perspectiva cultural del moment.

No volíem deixar de banda en aquesta antologia la repercussió que l'avantguarda va tenir a la resta dels Països Catalans. En el cas de Mallorca, l'avantguardisme es va expressar bàsicament en castellà, sota la influència personal de Jorge Luis Borges i l'ultraisme espanyol: ens referim a les obres de Miquel Àngel Colomar o Jacob Sureda.

Consultes recomanades

Sobre aquest grup ultraista mallorquí, són útils, entre d'altres:

Carlos Meneses (1996). *Borges en Mallorca (1919-1921)*. Alacant: Aitana.

Damià Pons (1979-1980). "Jacob Sureda i el moviment ultraista a Mallorca". *Mayurqa* (I-XII, pàg. 143-161).

És en canvi al País Valencià on es produeix un intent d'avantguarda literària en català, analitzat per Vicent Simbor a "Un avantguardisme poètic valencià?", l'assaig següent que hem seleccionat. Entre 1928 i 1929 es va produir una polèmica entre els defensors d'una poètica populista en la tradició de Teodor Llorente, i els suposats avantguardistes que propugnaven una modernització, aplegats entorn de la revista *Taula de Lletres Valencianes*, entre els quals destacaven Carles Salvador, Enric Navarro i Maximilià Thous. En realitat, malgrat declarar-se avantguardistes, cal considerar-los més aviat uns renovadors, uns modernitzadors d'una poesia valenciana que havia quedat encallada en unes formes anacròniques i mimètiques. Això s'evidencia quan, com fa Simbor, s'analitzen els recursos que empraven en la creació poètica. L'autor amb una obra més acostada a l'avantguarda va ser Salvador, amb una influència palesa de Salvat-Papasseit, i encara dels elements menys avantguardistes d'aquest autor. L'obra de Salvador, tot i constituir una proposta innovadora en el panorama valencià de l'època, només inclou de manera puntual tècniques avantguardistes, i en canvi sí que inclou moltes de simbolistes, conclou Simbor.

L'article següent, l'autor del qual és Marçal Subiràs, té per títol una interrogació molt semblant a la que emprava Simbor en el seu: "Una avantguarda literària catalana?". Interrogació que, no cal dir-ho, com en el cas de l'investigador valencià, inclou implícita una resposta negativa. L'article tanca el bloc dedicat a l'avantguarda catalana d'abans de la guerra fent de contrapunt polèmic a la tradició crítica que dona per fet que, amb més o menys resultats, existeix una avantguarda literària catalana. Subiràs, en canvi, opina que no va existir, ja que els diversos assajos esparso van ser bàsicament imitatius i sense actituds radicals de trencament amb la tradició. Per tal d'arribar a aquesta conclusió, l'article consisteix bàsicament en un balanç dels principals autors catalans considerats avantguardistes: Salvat-Papasseit, Sánchez Juan, Junoy i Foix. L'únic escriptor que considera plenament avantguardista és Dalí, per l'actitud

de rebuig radical al passat i la postura moral provocadora. Cal dir des d'ara que algunes de les afirmacions de Subiràs són segurament discutibles o poc matisades. De fet, en alguns dels assajos que hem comentat fins a aquest punt ja es troben arguments que rebaten alguna de les tesis de Subiràs. Com ara la tesi que la manca d'una actitud de trencament radical implica no-pertinença a l'avantguarda; o la tesi que el caràcter episòdic o individual de bona part de les aproximacions a l'avantguarda europea en comporta la invalidesa. Amb tot, l'article s'atreveix a posar en qüestió algunes idees generalment considerades indiscutibles, i obre la porta a un debat que és saludable encarar frontalment. En tot cas, un dels resultats d'aportacions com la de Subiràs és la de no sobre-dimensionar ni mitificar sense raons objectives la influència de l'avantguarda a Catalunya.

El segon bloc es tanca amb un article de Ramon Salvo Torres publicat originàriament a la revista *Ínsula*, intitulat "La poesia catalana durante el franquismo: de la vanguardia poética a la poesía experimental". La raó de la seva inclusió és, com hem dit més amunt, fer un cop d'ull general a l'avantguarda literària de postguerra, respecte a la qual el text fa un paper similar al que feia el de Molas que obria aquest segon bloc respecte a l'avantguarda de preguerra. La intenció és, d'una banda, fer palès que els debats, les idees i les realitzacions dels vint anys anteriors a la Guerra Civil van tenir una continuïtat i no van ser un fenomen aïllat. De l'altra, contextualitzar l'obra d'un escriptor tan destacat en parlar d'avantguarda catalana com Joan Brossa. Ens hem referit al lligam amb la preguerra i a Brossa perquè, com explica Salvo, les primeres obres brossianes s'inscriuen en el surrealisme i l'ús d'imatges hipnagògiques, i en el contacte amb Foix. L'article exposa el paper desenvolupat per les revistes *Algol* (1946) i *Dau al Set* (1948-1956) durant els anys quaranta, i el fet que la producció literària d'aquest període sorgeix del surrealisme i per tant perpetua l'esperit de l'avantguarda de preguerra. És a partir de 1950 que es produeix la ruptura que comporta la connexió amb el realisme i l'inici de l'aparició de la poesia experimental. S'obriran nous camins que portaran, ja en els decennis de 1960 i 1970, cap als viaransys de la poesia concreta i la poesia visual, entre d'altres. Tot i que s'hi fa referència a les figures de Guillem Viladot o Josep Iglésias del Marquet, i també als diversos membres de *Dau al Set*, esdevé clar que la figura que predomina en el panorama és la de Brossa. Un panorama, cal dir-ho, clarament i cronològicament esbossat per Salvo.

El tercer i darrer bloc, dedicat als autors de manera individual i a les produccions literàries específicament, és el més extens i, encara més clarament que el segon, s'ordena de manera cronològica. Així, el text que l'inicia és un article de Jordi Mas i López dedicat a un dels primers escriptors catalans que van mostrar tendències avantguardistes: "La poètica postcubista de Josep Maria Junoy". Cal tenir en compte que la figura de Junoy presenta la particularitat que, després d'haver practicat una poètica remarcable d'influències cubistes, cap al 1919 va trencar de manera molt visible amb l'avantguarda tot propugnant un retorn al classicisme. En una primera part, i malgrat el títol de l'estudi, Mas i López se centra en l'etapa cubista, que fixa entre 1912-1918, durant la qual va conrear

el cal·ligrama amb resultats notoris. Tot seguit analitza l'evolució posterior de Junoy, especialment en relació amb els haikus. Tanmateix, tothora posa en relació totes dues etapes, i per tant subratlla la continuïtat del pensament literari de Junoy, que havia vist en el cubisme essencialment un classicisme, una forma del mediterranisme que defensava. Mas i López se situa, per tant, en la línia interpretativa de l'obra junoyniana establerta per la bibliografia de referència, bàsicament la de Jaume Vallcorba, segons la qual el trencament en la trajectòria de l'autor no va ser tan radical i els elements de continuïtat van ser considerables. Quan Junoy abandona el cal·ligrama per dedicar-se a l'haiku, en realitat cerca el mateix resultat artístic, el classicisme mediterrani, mitjançant la brevetat, el sintetisme i l'estructura ben travada. L'aportació d'aquest assaig és il·lustrativa, per contrast, de l'avantguardisme de Junoy, i també perquè permet matisar-lo i situar-lo en la seva significació més profunda. Dit en altres mots, l'etapa cubista de Junoy s'entén millor des de la perspectiva de tota la seva evolució posterior.

Tot seguit s'inclouen dos textos dedicats a la figura de J. V. Foix. El primer és "J. V. Foix i la primera avantguarda francesa", de Josep M. Balaguer. S'inicia amb una exposició rigorosa sobre alguns dels principis centrals que regeixen la poètica de l'avantguarda francesa, fonamentalment d'Apollinaire, per tal d'enllaçar a continuació amb el contacte que tant Foix com Folguera van establir a partir de 1915 amb aquests plantejaments. Balaguer constata com els autors catalans trobaven en el cubisme francès una realització dels principis noucentistes sobre l'art modern, fet que n'explica l'aproximació decidida a l'avantguarda. Després d'explicar la interpretació que Folguera feia de la nova poesia, se centra en la figura de Foix, que hi veia un nou classicisme, no pas imitatiu sinó adaptat als principis de l'època. Classicisme i modernitat van esdevenir per a Foix elements coincidents. Balaguer posa de manifest, d'una banda, el coneixement profund que Foix (i Folguera) tenien de les teories d'Apollinaire, Réverdy o Birot, i de l'altra, com van determinar, al capdavant, tota la seva pràctica poètica posterior. En concret, la idea de la realitat artística i literària com a forma de superació de la realitat, com a veritable "sobrereïtat" en el sentit que Apollinaire donava a aquest terme, abans que els surrealistes li'n donaren un altre. L'assaig posa les bases per a entendre les proses poètiques de Foix més enllà, o més ençà, del surrealisme, com es pot comprovar en la lectura que fa de "Singular narració", inclosa anys després a *Gertrudis* (1927).

Precisament les proses poètiques de Foix, i en concret *Gertrudis*, són l'objecte de l'estudi següent inclòs en la nostra antologia, "*Gertrudis* o el «benifet inasoluble»", signat per Gabriella Gavagnin.

Complementari del text de Balaguer, centrat més en la teoria que en la pràctica poètica foixiana, l'article s'endinsa en els motius i els procediments que Foix posa en joc a l'hora d'elaborar les proses. Després de dedicar un primer apartat a algunes constants de l'autor, com ara la síntesi entre el passat i el present, o la identificació entre protagonista i jo narrador, proposa la lectura d'una sèrie de proses poètiques. Gavagnin opta per dur a terme una lectura intertextual

Lectura recomanada

L'autora té un altre estudi sobre les proses de Foix d'abans de la guerra, igualment recomanable:

Gabriella Gavagnin (1995, desembre). "El procés cognitiu del jo narrador en el llenguatge de *Gertrudis* i *KRTU*". *Els Marges* (núm. 54, pàg. 114-118).

–d'acord amb la unitat profunda que, afirma, Foix atorgava als seus escrits– entre *Gertrudis* i *KRTU* (1932). Al capdavant, n'extreu una sèrie de correspondències no solament simbòliques, sinó també d'ordenació textual, i el tema central: la funció de la figura de Gertrudis com a metàfora d'un ideal que no es pot assolir. Una presència que esdevé sinistra i amenaçadora a *KRTU*, més hostil. Foix es referiria, doncs, a la profunda impotència que provoca la confrontació de l'home amb la realitat i a la dificultat de la comunicació, també la literària. L'assaig de lectura de Gavagnin és un exemple de l'espectre ampli de possibilitats interpretatives que l'obra de Foix propicia.

Sobre Salvat-Papasseit existeix una àmplia bibliografia, molt diversa quant a abast i enfocaments, que podria haver-se inclòs en la nostra antologia.

Consultes recomanades

Per esmentar només dos estudis que incideixen especialment en el vessant avantguardista del poeta:

Enric Balaguer (1997). "La poesia de Guillaume Apollinaire i la de Joan Salvat-Papasseit. Sobre l'estrebada cubista i alguns temes compartits". A: Claude Benoit; Ferran Carbó i altres (eds.). *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX* (pàg. 29-44). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Ferran Gadea i Gambús (1994). "Joan Salvat- Papasseit. La vida breu, l'obra intensa". A *Joan Salvat-Papasseit avantguardista. Manifestos, cal-ligrames i altres poemes* (pròleg, pàg. 7-39). València: Tàndem.

Amb tot, com hem dit a l'inici d'aquesta introducció, hem optat per seleccionar un estudi que es pot considerar canònic sobre la seva obra, el que Joaquim Molas va publicar com a pròleg a una edició de la poesia de Salvat: "La poesia de Salvat-Papasseit, entre la realitat i el mite". Molas situa la poètica salvatiana entre el regeneracionisme d'arrel modernista i les innovacions formals futuristes –mots en llibertat, significació dels jocs tipogràfics– i cubistes –cal-ligrames. Es tracta d'una lectura global de la trajectòria poètica de l'escriptor molt completa que inclou també moltes anàlisis i lectures de poemes concrets. L'obra de Salvat es va iniciar amb una adscripció decidida a l'avantguardisme que va anar evolucionant cap a una poètica més personal a partir de *L'irradiador del port i les gavines* (1921), en la qual els elements d'avantguarda eren tractats cada cop amb més llibertat i més moderació. Va ser precisament en aquest procés de dilució de les tècniques cubofuturistes en formes pròpies de la cançó popular i en una temàtica amorosa que Salvat va assolir la maduresa, culminada en *El poema de la rosa als llavis* (1923).

A continuació trobem l'assaig de Margarida Casacuberta "Salvador Dalí i la «difunta poesia»". Es tracta d'una aproximació global a la pràctica literària de Dalí, des de les primeres provatures a l'inici dels anys vint fins a la *Vida secreta* (1943). Amb una perspectiva crítica amb la construcció del personatge, Casacuberta arrenca del dietari escrit per un Dalí encara adolescent, entre 1919 i 1920, on ja expressava la determinació d'arribar a ser un "geni". Al llarg de l'estudi, s'atura en diverses fites de la producció teòrica i literària daliniana. Així, "Sant Sebastià", de l'any 1927, és un text programàtic escrit des de la perspectiva del discurs antiburgès radical que propugna l'objectivitat com a mètode artístic. S'obre amb ell un període, el de *L'Amic de les Arts*, de denúncia de la "putrefacta" cultura burgesa, i de creació de proses poètiques que posen en pràctica l'automatisme psíquic surrealista. És també el moment del *Manifest groc*, signat conjuntament amb Sebastià Gasch i Lluís Montanyà, que Casacuberta analitza com la voluntat de fer taula rasa respecte a la tradició; i de la conferència pronunciada en l'acte d'"Els Set davant El Centaure". La fita següent és el text "Documental-París-1929", que per a l'autora és el producte més modern del Dalí escriptor, i on aquest assaja premeditadament la deriva cap a posicionaments clarament surrealistes, sense abandonar encara l'objectivisme anterior, lligat a procediments com el fragmentarisme i el *collage*. Tot plegat configura una visió prou completa de la faceta literària de Dalí en l'etapa catalana, força revalorada en els darrers anys.

Nota

En la part de l'estudi no inclosa en l'antologia, Casacuberta ressegueix l'etapa parisenca de Dalí en què aquest s'insereix en el grup de Breton, i en l'aparició de *The secret Life of Salvador Dalí* (1943), text escrit amb la voluntat d'obrir-se les portes en la nova etapa nord-americana, dos moments en què el personatge es reinventa a si mateix.

Consultes recomanades

S'ha editat la seva obra i n'han aparegut molts estudis. Vegeu, entre els molts possibles:

Fèlix Fanés (1999). *Salvador Dalí: la construcció de la imatge (1925-1939)*. Barcelona: Electa.

Fèlix Fanés (2004). "La *Vida secreta*: una literatura del tumult". A: Diversos autors. *Dalí, un creador dissident* (pàg. 28-42). Barcelona: Destino.

Joaquim Molas (2004, juny). "Sobre Dalí, escriptor". *L'Avenç* (núm.292, pàg. 46-51).

Vicent Santamaria de Mingo ha estat precisament un dels estudiosos que amb més constància s'ha dedicat durant la darrera dècada a l'obra literària de Dalí. N'és una mostra l'article que recollim a continuació, "Foix, Dalí i les imatges hipnagògiques". Santamaria estableix intertextualitats entre les obres de Dalí i Foix, i entre aquestes i el surrealisme bretonià. Primerament analitza la coincidència entre textos de tots dos autors catalans a l'hora, per exemple, de presentar visions del paisatge marítim deshumanitzades i oníriques. Se centra tot seguit en les imatges hipnagògiques, molt valorades per Breton i tot el seu grup: les visions al·lucinatòries –diferents dels simulacres, deformacions dels objectes reals– que es produeixen en el presomni. Unes imatges teoritzades i tipificades pel doctor Eugène Bernard Leroy en un llibre conegut i comentat per Foix, a través del qual, sosté Santamaria, el va conèixer Dalí i el va incorporar de manera molt productiva a la seva obra tant literària com pictòrica. L'article analitza algunes imatges hipnagògiques en les proses foixianes. En Dalí aquesta teorització de base científica es troba a la base d'imatges recurrents com la de la mà amputada, i també en la fixació per les imatges que canvien de forma, és a dir, les metamorfosis, un motiu per al qual Dalí trobarà una via

d'expressió immillorable en el cinema –per exemple, en el cèlebre film surrealista, realitzat juntament amb Buñuel, *Le chien andalou* (1929). Com veiem, l'estudi de Santamaria propicia un apropament a l'obra daliniana transversal, i estableix la possibilitat d'una influència foixiana en el pintor. Alhora, analitza la relació directa entre Foix i alguns dels textos inspiradors del surrealisme, idea que complementa les aportacions sobre el poeta de Sarrià d'altres textos d'aquesta antologia.

Els dos textos que segueixen han estat seleccionats amb la voluntat de fer present en la nostra compilació la influència de l'avantguarda en la narrativa, sovint deixada de banda per la bibliografia, més interessada per les manifestacions poètiques. El primer és un fragment de l'epíleg de Carme Arenas a la reedició recent de *La klàxon i el camí* (2009), de Carles Sindreu, que duu el títol "Carles Sindreu i Pons. L'aposta per la modernitat". D'aquest text extens i complet, que esdevé el més destacat de la recuperació crítica recent d'aquest autor, hem seleccionat els apartats que corresponen a l'obra esmentada.

Nota

En les pàgines prèvies de l'estudi, no reproduïdes aquí, Arenas estudia els cal·ligrames sobre tennis que Sindreu va publicar a *L'Esport català*, altres llibres anteriors de l'autor, i també la relació amb ADLAN i l'obra que va publicar durant la postguerra.

Consultes recomanades

Són mostres d'aquesta recuperació diversos treballs com ara:

Maria Dolors Madrenas Tinoco; Joan Miquel Ribera Llopis (2003). "Un cas de recepció i assimilació literàries: Jules Renard & Carles Sindreu". A: Marie- Claire Zimmermann; Anne Charlon (eds.). *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (vol. II, pàg, 101-110). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Carme Arenas (2003). "Art, literatura i esport: els cal·ligrames de Carles Sindreu". A: Pilar Arnau i Segarra; August Bover i Font (eds.). *La literatura i l'art en el seu context social* (pàg. 63-84). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Primerament, ressegueix la relació de *La klàxon i el camí* i del mateix autor amb l'humorisme i la influència de Jules Renard i Ramon Gómez de la Serna. D'altra banda, valora la relació de Sindreu amb l'avantguarda: se'n servia no pas per trencar cap tradició, sinó per gaudir d'una llibertat de formes literàries acordada a la voluntat de modernitat. Tot seguit, Arenas emprèn la descripció, la lectura i l'anàlisi del llibre: el caràcter fragmentari i calidoscòpic, la presència de les "radiacions" i la seva relació amb les *greguerías*, els microrelats i contes, els relats i les poesies. Especialment interessant resulta el conreu que Sindreu hi duu a terme dels microrelats, pel que impliquen de despullament i essencialitat dels elements de la tradició narrativa, i el seu acostament als pressupòsits de la modernitat per la brevetat i la fragmentació.

L'altre estudi dedicat a la narrativa és el de Teresa Iribarren, "Els personatges femenins de Francesc Trabal". Els contactes dels autors de l'anomenat Grup de Sabadell amb l'avantguarda han estat més esmentats que no pas estudiats, encara. En aquest text, Iribarren fa una aproximació a aquesta qüestió, a propòsit de l'anàlisi de la tipologia i la funcionalitat dels personatges femenins en dues novel·les de Trabal, concretament *L'home que es va perdre* (1929) i *Quo vadis, Sánchez?* (1931). Pel que fa a la primera, n'identifica els lligams amb la *Divina comèdia* de Dante i, tocant al nucli dels nostres interessos, amb diversos personatges preeminents de l'avantguarda francesa: Francis Picabia, Jean

Cocteau i Blaise Cendrars. Precisament Trabal adopta diversos materials d'una novel·la de Cendrars, al qual l'uneix també la presència de l'element cinematogràfic –paradigma de la modernitat com hem vist en el text de Minguet– en les narratives respectives. En efecte, els ressons del cinema en les novel·les trabalianes, que Iribarren ressegueix amb efectivitat, no s'han de deslligar de la influència de l'avantguarda. Igualment, a *Quo vadis, Sánchez?*, la influència del cinema és palesa, i concretament de les pel·lícules de Buster Keaton, entre d'altres. L'anàlisi de les obres de Trabal plantejada en aquests termes ens les situa en el context dels elements prototípics de la modernitat de l'època, entre els quals l'avantguarda no era pas el menor.

El text que clou el tercer bloc, i per tant la nostra selecció crítica, és "Joan Brossa o la revolta poètica", de Manuel Guerrero, que figurava com a pròleg del catàleg de l'exposició homònima que va dedicar-se a Brossa a la Fundació Joan Miró el 2001. És un text que, al seu torn, estableix una relació directa amb el de Ramon Salvo que tancava el segon bloc. El de Guerrero consta de dues parts. En la primera, traça els eixos definidors de la figura no solament poètica sinó en general artística de Joan Brossa, un dels autors catalans més inquietos, eclèctics i renovadors de la cultura catalana del segle XX. Alguns d'aquests eixos són la tradició màgica i hermètica, i la tradició política i revolucionària, acordades totes dues en l'activitat poètica, segons definició del mateix Brossa. També la reflexió i la crítica sobre el llenguatge com a mecanisme de coneixement de l'ésser humà i de la realitat. La segona part consisteix en l'explicació sistemàtica dels deu àmbits de què constava l'exposició, des del neosurrealisme de l'època de *Dau al Set* fins als poemes urbans i la reflexió metafísica dels anys noranta, tot passant per l'ampli mostrari formal i temàtic de la polièdrica obra brossiana: l'il·lusionisme i l'atzar, la cultura popular, el teatre, el cinema, la poesia visual, etc. El conjunt, per tant, esdevé un panorama útil i sintètic de tota la seva producció artística i literària.

En total, doncs, dinou textos que tenen la pretensió d'oferir tant un panorama crític actualitzat del cànon de l'avantguarda literària catalana, fent una incidència especial en les realitzacions literàries; com, alhora, unes eines de reflexió sobre el que va representar aquesta avantguarda, l'abast de la seva incidència, i les interrelacions que s'hi van produir. Esperem que els textos seleccionats puguin contribuir a un aprofundiment dels coneixements sobre un dels períodes més suggerents de la història cultural catalana del segle XX. Tot això sense deixar de banda la possibilitat de revisió i d'actualització dels posicionaments crítics més establerts, i l'obertura de noves vies: unes que tornen a rellegir uns autors i unes obres que toleren com pocs altres multiplicitat de visions, i unes altres que fressen camins que ara per ara encara estan escassament explorats.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Avantguardes a Europa

Carles Lluch

1. Lectures

Mòdul didàctic 2

Avantguardes a Catalunya

Carles Lluch

1. Lectures

Mòdul didàctic 3

Autors i obres

Carles Lluch

1. Lectures

Bibliografia

Procedència dels textos

Arenas Noguera, Carme (2009). "Carles Sindreu i Pons. L'aposta per la modernitat". A: Carles Sindreu i Pons. *La klàxon i el camí* (només pàg. 172-207). Barcelona: A Contra Vent.

Balaguer, Josep M. (1997). "J. V. Foix i la primera avantguarda francesa". A: Claude Benoit; Ferran Carbó i altres (eds.). *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle xx. Primer Congrés Internacional de Literatura Comparada. València, 15-18 abril 1997* (pàg. 45-68). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bou, Enric (2003). "Llegir dibuixos o mirar textos (tradició de la poesia visual)". A: *La crisi de la paraula. Antologia de la poesia visual* (pàg. 25-43). Barcelona: Edicions 62.

Casacuberta, Margarida (2010). "Salvador Dalí i la 'difunta poesia'". A: Ramon Panyella (ed.). *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles xix i xx* (només pàg. 101-126). Lleida: Punctum / Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània.

Fanés, Fèlix (1997). "Les cames de les *girls*. Modernitat i avantguarda en la Catalunya dels anys trenta". A: Juan José Lahuerta (ed.). *Le Corbusier y España* (pàg. 7-21). Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

Gavagnin, Gabriella (1991, febrer). "Gertrudis o el 'benifet inassolible'". *Els Marges* (núm. 43, pàg. 87-94).

Guerrero, Manuel (2001). "Joan Brossa o la revolta poètica". A: Manuel Guerrero (ed.). *Joan Brossa o la revolta poètica* (pàg. 23-38). Barcelona: Generalitat de Catalunya / Fundació Joan Brossa / Fundació Joan Miró.

Iribarren, Teresa (2009). "Els personatges femenins de Francesc Trabal". A: Enric Cassany (ed.). *Gènere i modernitat a la literatura catalana contemporània* (pàg. 79-91). Lleida: Punctum / Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània.

Mas i López, Jordi (2005, primavera). "La poètica postcubista de Josep Maria Junoy". *Els Marges* (núm. 76, pàg. 53-67).

Minguet Batllori, Joan M. (2000). "Cinema i avantguardes artístiques". A: *Cinema, modernitat i avantguarda* (pàg. 99-127). València/Barcelona: Edicions 3 i 4.

Molas, Joaquim (2005). "La poesia de Salvat-Papasseit, entre la realitat i el mite". A: Joaquim Molas (ed.). *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica* (pàg. 163-192). Frankfurt/Madrid: Vervuert / Iberoamericana. Publicat anteriorment dins Joaquim Molas (1995). *Obres completes I* (pàg.

331-366). Barcelona: Edicions 62 ("Pròleg" a Joan Salvat-Papasseit, *Poesies completes*, Barcelona: Ariel, 1978, pàg. 7-54).

Molas, Joaquim (2003). "Sobre les avantguardes". A: *La crisi de la paraula. Antologia de la poesia visual* (pàg. 7-23). Barcelona: Edicions 62. Publicat anteriorment dins Pere Gabriel (dir.) (1997). *Història de la cultura catalana*. Vol VIII: *Primeres avantguardes 1918-1930* (pàg. 17-29). Barcelona: Edicions 62; i recollit dins Joaquim Molas (2005). *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica* (pàg. 85-99). Frankfurt/Madrid: Vervuert/Iberoamericana.

Molas, Joaquim (1992). "Les avantguardes literàries: imitació i originalitat". A: *Avantguardes a Catalunya (1906-1936). Protagonistes, tendències, esdeveniments* (pàg. 42-59). Barcelona: Olimpíada Cultural / Fundació Caixa Catalunya. Recollit dins Joaquim Molas (2005). *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica* (pàg. 101-118). Frankfurt/Madrid: Vervuert/Iberoamericana.

Panyella, Vinyet (2008). "L'Amic de les Arts, l'excel·lència de l'avantguarda catalana". A: *L'Amic de les Arts (1929-1929)* (edició facsímil) (pàg. 13-16). Vilafranca del Penedès: Edicions i Propostes Culturals Andana.

Salvo Torres, Ramon (2005). "La poesía catalana durante el franquismo: de la vanguardia poética a la poesía experimental". A: Joaquim Molas. *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica* (pàg. 281-292). Frankfurt/Madrid: Vervuert/Iberoamericana. Publicat anteriorment a *Ínsula* (març-abril 1997, núm. 603-604, pàg. 35-38).

Santamaria de Mingo, Vicent (1999, maig). "Foix, Dalí i les imatges hipnagògiques". *Els Marges* (núm. 63, pàg. 7-19).

Simbor, Vicent (1992). "Un avantguardisme poètic valencià?", dins Antoni Ferrando (ed.) *Miscel·lània Sanchis Guarner* (vol. III) (pàg. 275-297). Barcelona: Universitat de València / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Subiràs i Pugibet, Marçal (2008, desembre). "Una avantguarda literària catalana?". *Revista de Catalunya* (núm. 245, pàg. 119-125).

VallcorbaPlana, Jaume (1985-1986). "Pintors i poetes cubistes i futuristes. Una teoria de la primera avantguarda", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (vol. XL, pàg. 49-82).

